

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen

Een praktisch handboek voor
het basisonderwijs

Leony Coppens
Marthe Schneijderberg
Carina van Kregten

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen

Een praktisch handboek voor het basisonderwijs

Leony Coppens, Marthe Schneijderberg en Carina van Kregten

ISBN 978 90 8850 562 1

NUR 770

© 2016 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost) te wenden.

Verkorte inhoudsopgave

Inleiding	11
DEEL 1 Herkennen van de gevolgen van trauma	13
HOOFDSTUK 1 Oorzaken en definitie van trauma bij kinderen	15
HOOFDSTUK 2 De ontwikkeling van de hersenen	42
HOOFDSTUK 3 De effecten van trauma op de ontwikkeling van kinderen	58
DEEL 2 Vergroten van veerkracht door traumasensitief lesgeven	93
HOOFDSTUK 4 De basis van traumasensitief lesgeven	97
HOOFDSTUK 5 Veiligheid en relaties	120
HOOFDSTUK 6 Zelfregulatie	149
HOOFDSTUK 7 Samenwerken met ouders en andere betrokkenen	176
HOOFDSTUK 8 Zorgen voor jezelf	196
Casussen	209
Literatuur	225
Begrippenlijst	233
Dankwoord	241
Over de auteurs	243
Bijlagen	245

Inhoud

Inleiding	11
DEEL 1 Herkennen van de gevolgen van trauma	13
HOOFDSTUK 1 Oorzaken en definitie van trauma bij kinderen	15
Inleiding	15
1.1 Wat is trauma?	15
1.2 Verschillende soorten trauma	17
1.3 Omvang van kindermishandeling	19
1.4 Verschillende vormen van kindermishandeling	21
1.5 Risicofactoren en beschermende factoren met betrekking tot kindermishandeling	23
1.5.1 Risicofactoren voor kindermishandeling	23
1.5.2 Beschermende factoren met betrekking tot kindermishandeling	24
1.6 Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	25
1.7 Trauma bij vluchtelingenkinderen	27
1.7.1 Oorlog en georganiseerd geweld	28
1.7.2 Gedwongen migratie en ontworteling	29
1.7.3 Sociale onzekerheid	30
1.7.4 Chronisch trauma bij vluchtelingenkinderen	30
1.8 Psychiatrische diagnoses bij trauma	31
1.8.1 De vier symptoomclusters bij PTSS	32
1.9 Gevolgen van trauma op de lange termijn	36
1.10 Samenvatting	40

HOOFDSTUK 2 De ontwikkeling van de hersenen	42
Inleiding	42
2.1 De invloed van interacties op de hersenen	42
2.2 De bedrading van de hersenen	43
2.3 Het belang van herhaling en vaste routines	44
2.4 De structuur van de hersenen	45
2.4.1 De hersenstam	45
2.4.2 Het limbisch gebied	46
2.4.3 De cortex	48
2.5 De samenwerking tussen de verschillende delen van de hersenen	50
2.6 Zelfregulatie	51
2.7 Gehechtheid	52
2.8 Mentaliseren	55
2.9 Samenvatting	56
HOOFDSTUK 3 De effecten van trauma op de ontwikkeling van kinderen	58
Inleiding	58
3.1 De invloed van toxische stress op de ontwikkeling van de hersenen	58
3.1.1 Neutrale prikkels worden triggers	59
3.1.2 Trauma kent geen tijd	60
3.1.3 Generaliseren van stressreacties	62
3.1.4 De negatieve impact van toxische stress op cognitieve functies	63
3.2 Stressreacties: vechten, vluchten of bevriezen	66
3.2.1 Hyperarousal	67
3.2.2 Hypoarousal	69
3.2.3 Hersenen in de overlevingsstand	70
3.3 Dissociatie	71
3.4 Window of tolerance	76
3.5 Onveilige gehechtheid	79
3.5.1 Kinderen met een vermijdende gehechtheidsstijl	79
3.5.2 Kinderen met een ambivalente gehechtheidsstijl	80
3.5.3 Kinderen met een gedesorganiseerde gehechtheidsstijl	80
3.6 De onzichtbare koffer	82
3.7 Problemen met mentaliseren	87
3.8 Gebrekkige zelfregulatie	89
3.9 Samenvatting	90

DEEL 2 Vergroten van veerkracht door traumasensitief lesgeven	93
HOOFDSTUK 4 De basis van traumasensitief lesgeven	97
Inleiding	97
4.1 Herkennen van trauma	97
4.2 Erkennen van trauma	100
4.3 De ijsberg en de cognitieve driehoek	102
4.4 Nieuwe verbindingen aanleggen in de hersenen	110
4.5 Ondersteuning bij het leren	111
4.6 Weerstand tegen een traumasensitieve benadering	114
4.7 Samenvatting	119
HOOFDSTUK 5 Veiligheid en relaties	120
Inleiding	120
5.1 Relaties opbouwen en sociale vaardigheden vergroten	121
5.1.1 Non-verbale communicatie	122
5.1.2 Opnieuw inpakken van de onzichtbare koffer	125
5.1.3 Verwachtingen behouden	126
5.1.4 Aansluiten bij talenten en interesses	127
5.1.5 Vergroten van sociale vaardigheden	128
5.2 Een veilige plek	132
5.3 Routines, rituelen en voorspelbaarheid	133
5.4 Klassenafspraken	135
5.5 Grenzen en consequenties	135
5.6 Triggers	140
5.7 Samenvatting	146
HOOFDSTUK 6 Zelfregulatie	149
Inleiding	149
6.1 Bevorderen van zelfregulatie	150
6.2 De leerkracht als co-regulator	151
6.3 (H)erkennen van de beginnende zelfregulatievaardigheden van een kind	161
6.4 Samen met een kind een taal ontwikkelen	167
6.5 Trainen van de executieve functies	170
6.6 Samenvatting	174

HOOFDSTUK 7 Samenwerken met ouders en andere betrokkenen	176
Inleiding	176
7.1 De basis van een goede samenwerking	177
7.2 De rol van de leerkracht in de samenwerking	179
7.2.1 In gesprek met ouders	180
7.2.2 Samenwerken met ouders uit andere culturen	183
7.2.3 Samenwerken met pleegouders en adoptieouders	184
7.3 Risico's in de samenwerking	187
7.3.1 Triangulatie	187
7.3.2 Splitsing	189
7.4 Samenwerken met hulpverleners	191
7.4.1 Waaraan moet goede hulpverlening voldoen?	192
7.5 Samenvatting	194
HOOFDSTUK 8 Zorgen voor jezelf	196
Inleiding	196
8.1 Mogelijke negatieve gevolgen van lesgeven aan getraumatiseerde kinderen	197
8.1.1 Burn-out	198
8.1.2 Secundaire traumatische stress	198
8.1.3 Uitputting van mededogen	199
8.2 De eigen veerkracht vergroten	202
8.3 De bijdrage van leidinggevendenden	205
8.4 De rol van organisaties	206
8.5 Samenvatting	207
Casussen	209
Literatuur	225
Begrippenlijst	233
Dankwoord	241
Over de auteurs	243
Bijlagen	245
BIJLAGE 1 Langetermijngevolgen van traumatische ervaringen in de kinderleeftijd	246
BIJLAGE 2 Bevorderen van de zelfregulatie: activiteiten voor in de klas	247
BIJLAGE 3 Bevorderen van de zelfregulatie: hulpmiddelen voor in de klas	258
BIJLAGE 4 Verbeteren van de executieve functies: activiteiten voor in de klas	259

Inleiding

Niels komt vaak in conflict met klasgenoten. Hij kan dan zo boos worden dat de leerkrachten ervan schrikken. Als ze ruzies met hem nabespreken, ziet Niels zijn eigen aandeel in het conflict niet. Niels is negen jaar en woont sinds anderhalf jaar bij pleegouders. Tot zijn vierde woonde hij samen met zijn oudere broer en jongere zusje bij zijn ouders. Hier werd hij verwaarloosd en was hij getuige van huiselijk geweld.

Souraya, een zevenjarig meisje van Marokkaanse afkomst, woont bij haar moeder en stiefvader. Haar ouders zijn gescheiden toen zij bijna twee jaar was. Gedurende deze eerste jaren was Souraya getuige van huiselijk geweld tussen haar ouders. Nu is er veel onenigheid over de bezoekenregeling; haar vader heeft een procedure aangespannen omdat hij wil dat zij bij hem komt wonen. De leerkracht heeft vragen over Souraya's gedrag. Ze komt nauwelijks tot zelfstandig werken, is te snel afgeleid en werkt chaotisch. Ze vindt het moeilijk vriendinnen te maken en is het liefst bij de leerkracht, ook in de pauzes.

Yosef is dertien jaar en afkomstig uit Eritrea. Toen hij acht jaar was hebben zijn ouders hem meegegeven aan mensensmokkelaars in de hoop dat hij daarmee een veiliger en betere toekomst tegemoet zou gaan. Yosefs leerkracht weet dat hij traumatische gebeurtenissen heeft meegemaakt tijdens zijn vlucht naar Nederland, maar Yosef zegt er nooit iets over. Hij maakt een gesloten indruk en stoort zich aan het minste geluid terwijl hij niet door lijkt te hebben dat anderen zich juist aan hem storen. Hij reageert soms ineens heel agressief.

Dit boek gaat over lesgeven aan kinderen zoals Niels, Souraya en Yosef. Kinderen die op jonge leeftijd meerdere traumatische ervaringen hebben gehad en van wie de ouders om verschillende redenen niet in staat waren voldoende veiligheid en steun te bieden. De kinderen zijn chronisch getraumatiseerd door bijvoorbeeld (huiselijk) geweld, verwaarlozing, seksueel misbruik of oorlog.

School kan voor getraumatiseerde kinderen een plek zijn waar ze zich veilig voelen en waar ze vertrouwen in zichzelf en anderen ontwikkelen. In de praktijk komen deze kinderen echter door hun gedragsproblemen op school vaak in een nega-

tieve spiraal terecht die de traumaproblematiek juist versterkt. Het gedrag van getraumatiseerde kinderen is voor leerkrachten vaak moeilijk te begrijpen en kan bij hen leiden tot gevoelens van machteloosheid en frustratie.

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen biedt leerkrachten en andere onderwijsprofessionals de kennis en handvatten om de negatieve spiraal te doorbreken zodat getraumatiseerde kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen. Leerkrachten kunnen hiermee in het leven van getraumatiseerde kinderen een groot verschil maken, terwijl ze daarnaast zelf minder snel uitgeput raken.

Het eerste deel van dit boek beschrijft wat trauma is, hoe trauma de ontwikkeling van de hersenen negatief beïnvloedt en wat de gevolgen daarvan zijn voor het functioneren op school en de mogelijkheden om te leren. Deze kennis helpt om het gedrag van getraumatiseerde kinderen door een *traumabril* te bekijken. Vervolgens wordt in het tweede deel beschreven hoe leerkrachten de theorie kunnen toepassen in de praktijk, door *traumasensitief* les te geven. Traumasensitief lesgeven stimuleert de gezonde ontwikkeling, verbetert zowel de schoolprestaties van getraumatiseerde kinderen als het klimaat in de klas en leidt tot meer tevredenheid bij leerkrachten. Het vergroten van het gevoel van veiligheid en de veerkracht van getraumatiseerde kinderen staat hierin centraal.

Naast Niels, Souraya en Yosef introduceren we Naomi, Sanne en Thomas. Deze casussen zijn fictief, maar op de werkelijkheid gebaseerd en ze verduidelijken zowel het theoretische als het praktische deel van het boek. Daarnaast staan er in het boek uitspraken van leerkrachten en kinderen die speciaal voor dit boek zijn geïnterviewd. Achter in het boek zijn bijlagen opgenomen met activiteiten voor in de klas en extra informatie. Via www.swpbook.com/1794 zijn deze en een aantal werkbladen te downloaden die in combinatie met het boek gebruikt kunnen worden.

We hebben dit boek geschreven omdat *alle* kinderen een goede toekomst verdienen. Wij en andere hulpverleners kunnen een bijdrage leveren aan het vergroten van de kansen voor getraumatiseerde kinderen. Maar het meeste herstel vindt plaats in de relatie met opvoeders en leerkrachten. Met dit boek hopen we dan ook bij te dragen aan een betere toekomst voor getraumatiseerde kinderen in Nederland.

Leony Coppens
Marthe Schneiderberg
Carina van Kregten

DEEL 1

Herkennen van de gevolgen van trauma

Inleiding

Het eerste deel van dit boek beschrijft wat trauma is en hoe het de ontwikkeling en het gedrag van kinderen beïnvloedt. Deze kennis vormt de basis van traumasensitief lesgeven. Traumasensitief lesgeven is geen curriculum of standaardprogramma. Het is een proces waarbij alle medewerkers van een school tegemoetkomen aan wat getraumatiseerde kinderen nodig hebben. Als één leerkracht op een school gedrag van getraumatiseerde kinderen door een traumabril bekijkt, kan dat voor een kind al een groot verschil maken. Maar een geïntegreerde aanpak heeft een grotere positieve impact, zowel op de veerkracht van getraumatiseerde kinderen als op die van hun leerkrachten.

Opbouw van deel 1

Het eerste hoofdstuk van dit boek beschrijft wat onder trauma wordt verstaan en wat de gevolgen van trauma kunnen zijn. In hoofdstuk twee wordt uitgelegd hoe de normale (hersenen)ontwikkeling bij jonge kinderen verloopt. Hierbij is veel aandacht voor de belangrijke rol van de interactie tussen ouders en kinderen. Het derde hoofdstuk gaat in op de negatieve effecten van traumatische ervaringen op deze vroege ontwikkeling – zeker wanneer dit zorgt voor chronische stress. Deze kennis vormt vervolgens de basis voor het tweede deel van dit boek, dat beschrijft hoe je deze kennis in de praktijk kunt toepassen.

Een leerkracht van de Lakeside School¹ uit de Verenigde Staten: ‘Het hielp mij enorm dat er heel hoopvol over getraumatiseerde kinderen werd gesproken. We leerden dat kinderen nog echt konden veranderen, ook al waren ze nog zo ernstig getraumatiseerd en ook al was hun gedrag vaak echt heel lastig. Daardoor straalden we meer vertrouwen uit. Dat heeft denk ik een heel positief effect gehad, zowel op de kinderen als op het team.’

---

1 De Lakeside School in de Verenigde Staten is zich enkele jaren geleden gaan toeleggen op het geven van traumasensitief onderwijs aan kinderen met ernstige gedragsproblemen. De citaten van leerkrachten en leerlingen van de Lakeside School zijn afkomstig van het NMT-congres in Canada, 2014.

HOOFDSTUK 1

Oorzaken en definitie van trauma bij kinderen

Inleiding

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor trauma bij kinderen, maar wat wordt onder trauma verstaan? Dat wordt in dit hoofdstuk uitgelegd. Daarnaast komt aan bod welke vormen van trauma je kunt onderscheiden, wat er bekend is over de oorzaken en hoe groot de kans is dat er een getraumatiseerd kind in je klas zit.

Kindermishandeling is een veel voorkomende oorzaak van trauma bij kinderen. Daar gaat dit hoofdstuk nader op in. Het gebruik van de meldcode komt hierbij aan bod. Veel van de kinderen die vanuit een ander land naar Nederland hebben moeten vluchten, hebben stressvolle gebeurtenissen meegemaakt. Gezien de grote groep vluchtelingenkinderen die langere tijd in Nederland zal verblijven, besteden we ook hieraan aandacht.

Aan de hand van de diagnose posttraumatische stressstoornis wordt uitgelegd waaraan je kunt zien dat een kind getraumatiseerd is. Een eerste stap in het bieden van de juiste begeleiding aan getraumatiseerde kinderen op school is om gedrag van de kinderen te herkennen als mogelijke symptomen van trauma. Als je het verband kunt leggen tussen het gedrag van een kind en de traumatische gebeurtenissen die een kind heeft meegemaakt, bekijk je het gedrag door een zogenaamde *traumabril* en kun je er adequaat mee omgaan.

1.1 Wat is trauma?

Het woord *trauma*² komt oorspronkelijk uit de medische wereld en betekent *verwonding*. Inmiddels wordt het ook binnen de psychologie gebruikt om de reactie

---

2 Achter in het boek worden de grijsgemarkeerde woorden kort uitgelegd in een begrippenlijst.

van mensen op een ingrijpende gebeurtenis te beschrijven. Formeel noemen we dit *psychotrauma*, maar in de praktijk wordt meestal gesproken over *trauma*. Ook in dit boek hanteren wij deze laatste term.

Een traumatische gebeurtenis is iets anders dan een stressvolle of spannende gebeurtenis. Een traumatische gebeurtenis of ervaring:

- hangt samen met het gevoel van bedreiging van het leven of de fysieke integriteit van een kind of iemand die belangrijk is voor dat kind, zoals een ouder, grootouder, broer of zus;
- veroorzaakt een overweldigend gevoel van angst, hulpeloosheid en onmacht;
- heeft intense lichamelijke effecten (zoals hartkloppingen, versnelde ademhaling, trillen, duizeligheid of verlies van controle over blaas of darmen).

De lichamelijke reacties op een traumatische gebeurtenis kunnen voor kinderen heel beangstigend zijn. Ze begrijpen vaak niet wat er in hun lijf gebeurt, waardoor de angst nog verder toeneemt (Coppens & Van Kregten, 2012).

Stressreacties op ingrijpende gebeurtenissen zijn normaal. Het is voor getraumatiseerde kinderen heel belangrijk om te weten dat ze normale reacties hebben op buitengewone gebeurtenissen.

Niet elke ingrijpende gebeurtenis leidt tot een trauma. Van der Hart (2010), een Nederlandse expert op het gebied van traumaproblematiek, en zijn collega's beschrijven dat de kans op traumatisering groter is bij:

- interpersoonlijke gewelddadige gebeurtenissen (geweld binnen een relatie), waarbij sprake is van fysiek letsel of levensbedreiging;
- gebeurtenissen die gepaard gaan met verlies van gehechtheid en verraad door een hechtingsfiguur.

Bij ***kindermishandeling*** is sprake van beide kenmerken, waarmee het een belangrijke oorzaak is van trauma.

Kinderen zijn nog sterk afhankelijk van volwassenen als het gaat om het reguleren van hun emoties en het verwerken en begrijpen van dingen die ze meemaken. Het ontbreken van sociale steun is daarom eveneens een grote risicofactor voor het ontwikkelen van traumagerelateerde stoornissen bij kinderen (Van der Hart e.a., 2010). Er zijn meerdere factoren die het risico op het ontwikkelen van trauma vergroten. Een belangrijke factor is de leeftijd waarop de ingrijpende gebeurtenissen plaatsvinden. Hoe jonger, hoe groter de kans op een trauma. De betekenis die iemand aan de gebeurtenissen geeft, is tevens van invloed. Kinderen denken sneller

dan volwassenen dat ingrijpende gebeurtenissen zoals mishandeling, verwaarlozing of misbruik hun eigen schuld zijn en deze overtuigingen vergroten de kans op traumaproblematiek. Kinderen kunnen vaak geen andere redenen bedenken (Van der Hart e.a., 2010) en de gedachte dat ze zelf verantwoordelijk zijn en er iets aan kunnen doen, geeft hen een gevoel van controle. De volwassenen die hen dit aandoen, bevestigen dit ook vaak door bijvoorbeeld te zeggen dat het zo'n rommel is met al dat speelgoed in huis of door met een boze blik naar het kind te kijken.

SAMENVATTING

- Stressreacties zijn normale reacties op buitengewone gebeurtenissen.
- Een traumatische gebeurtenis is iets anders dan een spannende gebeurtenis.
- Niet elke schokkende gebeurtenis wordt een traumatische ervaring.
- Trauma heeft intense emotionele en fysieke effecten.
- Kinderen kunnen ook angstig worden van hun eigen fysieke reacties, zoals bijvoorbeeld een versnelde hartslag.

1.2 Verschillende soorten trauma

Er zijn verschillende soorten trauma te onderscheiden: enkelvoudig trauma, chronisch trauma en complex trauma. Bij *enkelvoudig of acuut trauma* gaat het om een eenmalige gebeurtenis die korte tijd duurt. Enkelvoudig trauma kan meestal snel en effectief worden behandeld. Gebeurtenissen of ervaringen die kunnen leiden tot enkelvoudig trauma zijn bijvoorbeeld getuige of slachtoffer zijn van een verkeersongeluk, het meemaken van een natuurramp of een aanranding of verkrachting.

De gevolgen van het meemaken van meerdere traumatische gebeurtenissen na elkaar noemen we *chronisch trauma*. Hierdoor kan de veerkracht minder worden, wat ertoe leidt dat iemand minder goed in staat is om de meegemaakte gebeurtenissen te verwerken. De gevolgen zijn vaak ernstiger en kunnen langer duren. Chronisch trauma vergroot het risico op nieuwe traumatische ervaringen.

Wanneer gedurende de vroege kinderjaren chronische traumatisering plaatsvindt, spreken we ook wel over *vroegkinderlijke chronische traumatisering* of *complex trauma*. De gevolgen van chronische traumatisering op heel jonge leeftijd zijn ernstiger en veelomvattender omdat ze een negatieve invloed hebben op de

ontwikkeling van de hersenen. Vooral waar het gaat om situaties die worden veroorzaakt door de volwassenen die juist zouden moeten zorgen voor de veiligheid en bescherming van een kind. Dit is bijvoorbeeld het geval bij fysieke of emotionele mishandeling, huiselijk geweld of seksueel misbruik. Het kan ook gaan om situaties waarin de volwassenen juist bepaalde handelingen achterwege laten die van belang zijn voor de veiligheid van een kind, zoals bij fysieke of emotionele **verwaarlozing**. Vroegkinderlijke chronische traumatisering gaat vaak samen met eigen problemen van ouders³, zoals een verstandelijke beperking, verslaving, psychiatrische problematiek (waaronder onverwerkt trauma), gezondheidsproblemen en financiële problemen.

In dit boek hanteren we de definitie van de term chronisch trauma of chronische traumatisering zoals deze is beschreven door de Expertgroep Chronische Traumatisering van het Landelijk Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (2013): “de schadelijke biologische, psychologische en sociale gevolgen van (een combinatie van) stressvolle en potentieel traumatische gebeurtenissen tijdens de kinder- en jeugd jaren zoals: aanhoudende en langdurige mishandeling (emotioneel, fysiek, seksueel), het getuige zijn van aanhoudend en langdurig geweld in het gezin, aanhoudende en langdurige verwaarlozing (emotioneel, pedagogisch, fysiek), verkeren in oorlogsomstandigheden en/of hebben moeten vluchten, langdurig moeten ondergaan van pijnlijke medische handelingen en multiple traumatische verliezen.”

Leerkracht groep 7 regulier basisonderwijs: ‘Toen we op school een studiemiddag hadden over trauma had ik van tevoren steeds één kind in gedachten, een meisje dat bij me in de klas had gezeten en ernstig ziek was geweest. Ik dacht dat ik verder nooit kinderen in de klas had gehad die getraumatiseerd waren. Gek genoeg dacht ik namelijk helemaal niet aan kinderen bij wie er thuis van alles aan de hand is of was. Nu ik meer over trauma weet, begrijp ik dat bijvoorbeeld verwaarlozing ook traumatiserend is voor kinderen. Nu weet ik dat ik bij heel veel kinderen niet de link heb gelegd tussen hun gedrag en mogelijke traumatische ervaringen. Ik vind dat er op de pabo meer aandacht voor dit onderwerp moet komen, want het helpt echt om er meer van af te weten.’

---

3 Daar waar de term *ouders* wordt gebruikt, worden ook pleegouders of andere directe opvoeders bedoeld. Met het oog op de leesbaarheid gebruiken we de derde persoon *mannelijk* enkelvoud als er geschreven wordt over een kind of een leerkracht.

Waar in dit boek wordt gesproken over trauma of getraumatiseerde kinderen, bedoelen we kinderen die op jonge leeftijd chronisch getraumatiseerd zijn, al dan niet door hun primaire verzorgers.

SAMENVATTING

- Er kan onderscheid gemaakt worden tussen verschillende vormen van trauma: enkelvoudig trauma, chronisch trauma en complex trauma.
- Door het meemaken van meerdere traumatische gebeurtenissen na elkaar kan de veerkracht van een kind afnemen.
- Complex trauma is een bijzondere vorm van chronisch trauma. Meestal wordt over complex trauma gesproken als kinderen op jonge leeftijd worden getraumatiseerd door handelingen van of verwaarlozing door hun ouders.
- Chronisch trauma in de kinderjaren vergroot het risico op nieuwe traumatische ervaringen.
- Waar in dit boek wordt gesproken over trauma of getraumatiseerde kinderen, bedoelen we kinderen die op jonge leeftijd chronisch getraumatiseerd zijn, al dan niet door hun primaire verzorgers.

1.3 Omvang van kindermishandeling

Kindermishandeling is een veelvoorkomende oorzaak van trauma bij kinderen. Het blijkt lastig een precieze inschatting te maken van het aantal kinderen dat hier in Nederland slachtoffer van is. In de afgelopen jaren hebben er twee grote onderzoeken plaatsgevonden. De onderzoekers van de Tweede Nationale Prevalentie-studie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen in 2010 concluderen dat jaarlijks in Nederland ongeveer 118.000 kinderen worden mishandeld (Alink e.a., 2011). Dit is ruim drie procent van alle kinderen en gemiddeld één kind per schoolklas. Uit het prevalentieonderzoek door Lamers-Winkelman, Slot & Bijl (2007), waarbij aan middelbare scholieren werd gevraagd naar hun ervaringen op het gebied van kindermishandeling, kwam het volgende naar voren:

- Ruim een derde van de jongeren had *ooit* een vorm van kindermishandeling meegemaakt, zoals ernstige psychische agressie van ouders, fysiek geweld in de thuissituatie, fysieke conflicten tussen ouders, seksueel misbruik en/of ernstige verwaarlozing.

- Eén op de vijf jongeren was in het *afgelopen jaar* zelf slachtoffer geweest van (een vorm van) kindermishandeling.
- 8 procent van de scholieren heeft *ooit* te maken gehad met seksueel misbruik.
- 4,4 procent gaf aan het *afgelopen jaar* slachtoffer te zijn geweest van seksueel misbruik.
- Eén op de vijftien jongeren was in het afgelopen jaar slachtoffer van een combinatie van verschillende vormen van kindermishandeling.
- Bijna 1 procent van de scholieren stond gedurende een zeer lange periode zeer frequent bloot aan vrijwel alle vormen van kindermishandeling.

Uit dit scholierenonderzoek bleek dat meisjes twee keer zoveel kans hadden mishandeld te worden als jongens. Voor allochtone kinderen was het risico op mishandeling twee keer zo groot als voor autochtone kinderen. De verschillen in uitkomsten van bovenstaande onderzoeken zijn deels terug te voeren op de uiteenlopende onderzoeksmethodes die zijn gebruikt. In andere westerse landen waar dergelijke onderzoeken zijn uitgevoerd, wijken de uitkomsten ook van elkaar af. Het is dus niet eenvoudig een inschatting te maken van het aantal kinderen dat slachtoffer is van kindermishandeling. Het is wel duidelijk dat het om een grote groep gaat.

Hoewel kindermishandeling in alle lagen van de bevolking voorkomt, is het aannemelijk dat het aantal slachtoffers in achterstandswijken veel hoger ligt. Uit Nederlands onderzoek blijkt namelijk dat het risico op kindermishandeling beduidend groter is in gezinnen met zeer laag opgeleide ouders en/of werkloosheid van beide ouders (Alink e.a., 2011).

Omdat de gevolgen van trauma meestal nog lang voortduren nadat de kindermishandeling gestopt is, is het waarschijnlijk dat het percentage *getraumatiseerde* kinderen per jaar veel hoger ligt dan het percentage *mishandelde* kinderen.

SAMENVATTING

- Jaarlijks wordt ruim drie procent van alle kinderen in Nederland mishandeld. Dat is gemiddeld één kind per schoolklas. Er is ook onderzoek gedaan dat op een veel hoger percentage uitkomt.
- Omdat kinderen lang last kunnen houden van de gevolgen van kindermishandeling, is het aannemelijk dat er gemiddeld veel meer getraumatiseerde kinderen per klas zijn.
- Waarschijnlijk is het aantal getraumatiseerde kinderen op scholen in achterstandswijken nog groter.